

LOŠKE LIPE

Lipa je pri Slovencih drevo posebnega pomena. O tem na tem mestu ne bi razglabljali. Martin Krpan jo je posekal cesarici na Dunaju. Bila je zamera, vendar se je vse dobro končalo, le Minister Gregor ni rekel nič ob Martinovem slovesu. Že zelo davno so bile lipe za les in cvetje, pa tudi za senco. Imeli pa smo tudi posebne lipe, mogoče bi jim lahko rekli politične lipe. Pomen lip se lahko z leti in stoletji spreminja. Ponavadi se politične lipe normalizirajo. Ljudje preidejo, dogodki se pozabijo, drevesa pa včasih ostanejo še poznim rodovom. Kaj so pa ta drevesa sporočala, pa pogledjmo po Loki. Vse loške lipe, ki jih na tem mestu opisujem, so spomeniškovarstveno zaščitene v 10. členu Odloka o razglasitvi starega mestnega jedra Škofje Loke za kulturni spomenik in o razglasitvi naravnih znamenitosti na njegovem območju.

S prvimi lipami sem se seznanil kot otrok na Balantovem dvorišču, kjer je sedaj loška avtobusna postaja pri Transturistu. Tista največja še danes stoji in se zabita z asfaltom in dotekajočo umazanijo s cestišča vztrajno suši. Vse kaže, da je stara. Kateri Balant jo je posadil, ne vemo. Za nas otroke ni bila zanimiva, ker ni bila primerna za plezanje. Veje so se ji začele dokaj visoko, če pa smo skušali lesti nanjo, so nas odrasli napodili. Danes služi tudi kot orientacija. Celo na plakatih so že zapisali – dobimo se pri lipi pri avtobusni postaji, ali pri lipi pred pošto.

Mogočna lipa, ki stoji danes na vogalu Transturistove avtobusne postaje ob vstopu na brvico, je bila včasih na Balantovem vrtu za kegljiščem. Nam otrokom ni bila dostopna. Je verjetno iste starosti kot tista pred pošto.

Dve lipi na Balantovini sta bili mlajši in sta stali ob izhodu iz Balantovega dvorišča na cesto proti današnjemu Petrolu. Danes bi stali neke nasproti prometne pisarne na avtobusni postaji. Omejevali sta ograjen izhod iz dvorišča. Na ti dve lipi se je dalo udobno splezati z visoke ograje, ki je na tem mestu zapirala Balantovino. Cvetje teh dveh lip smo otroci nabirali za čaj. Gospoda Balanta dalj

časa ni bilo doma, vsaj tako so nam rekli, zato nismo nikogar spraševali za dovoljenje. Cvetje so nam potem pobrali starejši, dobili pa smo zanj malinovec za žejo. Pri tem poslu sem se seznanil, da obstajata lipa in lipovec. Ti dve lipi sta bili v redu za čaj, mislim pa, da lipovec ni najbolj primeren. Današnji otroci verjetno ne vedo več tega.

Četrta lipa, ki sem jo zelo zgodaj spoznal, je bila lipa na Lontrgu. Strokovnjaki ji sodijo čez 300 let. Ob njej naj bi tlačani plačevali lon (prispevke, plačila, davke, ali kakor že hočete) loškemu kaščarju. Od tega plačevanja lona naj bi trg dobil ime Lontrg. Tako so nam včasih pripovedovali starejši, ne da pa se tega dokazati. Okrog lipe na Lontrgu je bila klopica. Na njej so radi posedali loški originali in otroci. Kadar je bil Blešk v Loki, posebno potem, ko je bil v ubožnici, je rad posedal na tej klopci. Nekaj časa je barantal po svojih malhah, potem pa je šel na potrebo pod Lahov most. Omeniti moram, da je bil po vojni avtomobilski promet redek, pri furmanih pa se je seštevala furmanska in konjska pamet, tako da je bilo sorazmerno malo nesreč. V smeri proti Lontrgu je na lipi visela lična kapelica – omarica Marije sedem žalosti. Nekoč je ta kapelica izginila. Pravili so, da se je pripeljal mimo visok tovrnjak in jo snel in poškodoval. Nekateri so sicer študirali, kako se je tovrnjak lahko tako potrudil in dosegel omarico. Bila je v napoto. Bližnji sosed je pozneje ostanke oddal v Loški muzej. Ta lipa na Lontrgu nas je že prerasla. Ne vemo več njenega pravega pomena. Pred kaščo je regiral freisinški kaščar, tu ob lipi pa domači podložniki. Mogoče je bilo tako, mogoče pa tudi drugače.

Pomembna lipa, ki še pridobiva na ugledu, raste na terasi pred slaščiarno Homan na Mestnem trgu. Vse kaže, da je le navadna parkovna lipa. O tem Homanovem trikotu imamo v arhivu celoten ureditveni načrt iz let 1939–1940. Tik ob fasadi proti Placu so imeli Homanovi gostilniško teraso. Med to teraso in trikotom, ki je bil že mesten, je vodila

ulica navzdol proti Zofkežu. Načrte za ureditev trikota v park je izdelal tehnik Karel Pisk, odobrila pa jih je banska uprava v Ljubljani. Trikot so obdali s kamenito ograjo in s cipresami. Bližnji sosedje so se pritoževali, da je ograja previsoka. Homanu je motila pogled na hišo in iz hiše, mu manjšala in ovirala vhod in izhod iz gostilne. Tudi ostala dva mejaša iz hiše pri Papetu in pri Zofkežu sta ugovarjala in zahtevala znižanje ograje, po načrtu. Sporazumeli so se in ograjo znižali.

Vendar ta zelenica nekako ni zaživela. V Loki so jo zlobno imenovali »pasji sekret – skret«. Baje so nekatere sosedje pridno nago-varjale otroke, naj le zalivajo lipico s svojo vodo, da bi se od bogatih dodatkov posušila. Sosedje so se zavedali, da bo drevo enkrat veliko in se bodo pokazale tudi senčne strani, senca na hiše, oviran pogled, pa tudi odpadno listje, posebno jeseni. No, ko so pred več leti adaptirali Homanovo gostilno, so vmesno pot zasuli in naredili sedanji gostinski prostor, ki nam je postal bolj domač. Le škoda je, da je tako temeljito zaasfaltiran, kot da bi se ga drugače ne dalo lepo urediti. Homanovi lipi prostor, kot kaže, ugaja. Raste hitro in se dobro redi.

Imamo še dve bolj pozabljeni lipi na koncu Lontrga oziroma ob vnožju Grabna. Večja lipa je pred Mlekarno. Raste kar v streho, vednar se kljub prometu okrog nje kar dobro drži. Od kdaj je in kdo jo je zasadil, ne vemo nič.

Druga lipa, manj ugledna, je ob poti iz križišča pred Mlekarno na Studenec ali v Jegorovo predmestje. Na tem mestu, pred Smetišnikovo hišo, je občina že leta 1889 uredila skromen park, v katerem je stala še stara mestna svetilnica. Takrat je bil lastnik hiše nasproti tega parkca podobar Ivan Šubic. Ta ni imel nič proti temu parku, le stezo naravnost od vrat preko zelenice si je zgovoril. Ta navada naj bi bila že stoletna. Poznejši hišni nasledniki so uživali te pravice naprej in celo pomagali vzdrževati to zelenico. Poleti so jo pokosili, spomladi pa so otrebili grmovje in veje porabili za butarice. Občini je bilo kar prav, da se je zelenica sama vzdrževala. Leta 1934 so ustrelili kralja Aleksandra. Celotno žalovanje v Škofji Loki je v decembru 1934 zapisal in zapiske uredil učitelj Vojteh Debeljak. Na konec poročila je zapisal: »To poročilo je bilo spisano v pisarni škofjeloškega predsednika občine, notarja g. Števa Šinka v

mesecu decembru 1934. Pri stroju je bila gdč. Izda Pepca, gradivo pa je uredil učitelj Vojteh Debeljak, ki je tudi napisal v poročilu navedene članke v Slovenskem Narodu. Gradivo za ta spis sta zbrala deloma mestna občina, deloma g. Debeljak.« Gre za 41 strani trgovskega formata zapisov, kako so v Loki od atentata dalje žalovali za Kraljem Aleksandrom. Popisane so vse prireditve, tudi sajenje lipe. O tej lipi, ki so jo vsadili v park na dnu Grabna pa imamo več sočasnih zapisov. Poglejmo jih dobesedno. Lipa na dnu Grabna je bila zasajena v spomin na začetek vladanja kralja Petra II. in ni Aleksandrova smrtna lipa, kot so nekateri mislili. Le posadili so jo v seriji prireditev v spomin kralja Aleksandra.

Seje občinske uprave 1933–1938. Zapisnik 16. seje obč. uprave z dne 19. 11. 1934.

Ad. 8. Županska zveza priporoča, da naj se v spomin nastopa vladarja kralja Petra II. vsadi na primernem prostoru eno lipo, ki bo poznejšim rodovom oznanjala zgodovino naše mlade države. Sklene se, da se bo lipo vsadilo v parku nasproti mlekarne (takozvani Šubicev park) in sicer z vso slovesnostjo na dan 1. decembra, ko se vrši praznovanje narod. uje-dinjenja.

K tej slovesnosti se povabi komanda 1. Plan. peš. puka z aktom, vsa društva pa z javnim razglasom.

Kronika šest razredne osnovne šole v Škofji Loki 1934–1951 1. december 1934:

V župni cerkvi sv. Jakoba se je darovala svečana služba božja z molitvami za mladega vladarja Nj. Vel. kralja Petra II. Po službi božji je vsadila mladina deške nar. šole, dogovorno z mestno občino na dnu Grabna v spomin na nastop Nj. Vel. kralja Petra II. spominsko lipo. Slovesnemu aktu je prisostvovala tisočglava množica. Uvodni govor na zbrane – zlasti pa na šol. mladilo – je imel uvodoma predsednik škofjeloške občine in krajev. šol. odbora notar g. Šink Števo, ki je v svojem globoko zasnovanem nagovoru iznova opozoril vse prisotne na dolžnosti, ki jih vežejo do kralja in domovine. Za njim je govoril še Oblak Jože, uč. IV. razreda nar. šole. Z ognjevitimi besedami je obljubil v imenu vseh učencev zvestobo in udanost mlademu kralju Petru II, ki ga mladina še prav posebno ljubi, ker ji je po letih tako blizu.

Občina Škofja Loka, fasc. 72 Žalne svečanosti za kraljem Aleksandrom.

... 1. december (1934).

Letošnji državni praznik narodnega zedinjenja je praznovala Škofja Loka pod utisi neizbrisne izgube Viteškega vladarja. V župni cerkvi sv. Jakoba se je darovala svečana služba božja z molitvami za mladega vladarja Nj. Vel. kralja Petra II. Obsežna cerkev je bila natlačeno polna predstavnikov državnih, samoupravnih in vojaških oblasti, uradništva, šolske mladine z učiteljstvom, zastopnikov raznih humanitarnih, nacionalnih in gospodarskih korporacij, Sokola, gasilcev, narodnega ženstva s KJS (Kolo Jugoslovanskih sester), oficirskega zbora, občinskega odbora in ostalega meščanstva, ki je prispelo v svetišče v izredno visokem številu. Po službi božji je vsadila mladina, dogovorno z mestno občino, na dnu Grabna spominsko lipo. Slovesnemu aktu je prisostvovala tisočglava množica. Uvodni govor za zbrane, zlasti pa na šolsko mladino je imel uvodoma predsednik škofjeloške občine notar gospod Stevo Šink, ki je v svojem globoko zasnovanem nagovoru iznova opozoril vse prisotne na priložnosti, ki jih vežejo do kralja in domovine. Potem je imel učenec Oblak Jože iz IV. razreda naslednji govor:

Peterček, Ti naš mili in ljubljeni prijatelj in kralj, slutimo, kako strašno je morala pretresti Tvojo mlado dušo vest, da so Ti podli zločinci ubili blagega očeta našega velikega vojvodo in gospodarja. Komaj si odšel v daljni svet in komaj si se razgledal s svojimi otroškimi očmi po tujini, že si moral domov, da

prevzameš v svoje roke bodočnost naše ljube domovine Jugoslavije. Z drhtečimi srčeci in ljubeznijo, ki nima besedi, smo Te sprejeli v onih tužnih dneh zopet doma in Ti želeli najvišjega blagoslova.

O, Peterček, danes je prvič, ko praznujemo naš veliki praznik zedinjenja pod Tvojim mladim vodstvom. V tem svečanem trenutku hiti naš spomin nazaj k nesmrtnemu očetu, hiti pa tudi v bodočnost. Spremljajo nas najlepše želje, da bi ti bilo usojenih še mnogo, mnogo najsmrečnejših in najuspešnejših dni, za delo, ki ga je začel Tvoj viteški oče, naš kralj Aleksander I. Čutimo, da sloni bodočnost naše domovine v Tvojih rokah, ki ji boš dal moči in sile, da se okrepi in razvije v mogočno in silno državo.

Zasajamo spominsko lipo. V spomin na prestol ki si ga sprejel, pa tudi v bodrilo nam, ki hočemo biti Tvoji najzvestejši prijatelji. Zasajamo lipo, ki nam bo vse čase v spomin tistih dni, ko je bila pahnjena vanje naša domača zemlja. Naj se razcveta spominsko drevo in naj se razraste tako krepko, kakor si želimo mi, da bi bila mogočna in silna naša domovina. Ob 17. letnici ustanovitve Jugoslavije Ti prisegamo, ljubi Peterček, svojo zvestobo in prisrčno udanost. Naj Te ljubi Bog varuje vseh nezdov in težav. Prisegamo pa zvestobo tudi domovini Jugoslaviji, ki jo bomo po svojih otroških močeh podpirali in ji verno služili skozi vse življenje. Živel kralj Peter II. in naša lepa domovina Jugoslavija...

France Štukl